

УДК 004.925.8

С.О.Заболотна

викладач,
Херсонський політехнічний
коледж Одеського
національного
політехнічного університет
e-mail:zabolotna.62@mail.ru

Г. Полішук

студентка,
Херсонський
політехнічний
коледж Одеського
національного
політехнічного
університету

ВИВЧЕННЯ ФЛОРИ І ФАУНИ ЧОРНОМОРСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА

С.О. Заболотна, Г. Полішук.
Вивчення флори і фауни
Чорноморського біосферного заповідника. Стаття розкриває особливості флори, фауни, структури ґрунтів феномену українського краю – Чорноморського біосферного заповідника.

S.O. Zabolotna, A.polishuk. Study of flora and fauna in Black Sea Biosphere Reserve. The article reveals the peculiarities of flora, fauna, the phenomenon of the Ukrainian territory - the black sea biosphere reserve.

Вступ. Природа щедро обдарувала степову Херсонщину своїми багатствами. Область має вигідне географічне розташування, унікальні природно-кліматичні особливості, багату історію, солідний економічний і рекреаційний потенціал. Туристів манить єдиний на всю Європу первозданий нерозораний степ, рибалок – мальовничі заплави Дніпра, мисливців – острови Бірючий і Джарилгач, археологів – скіфські кургани і городища.

Своєрідність Херсонської області полягає у її мальовничих заповідних куточках, відомих на весь світ. Одним із таких заповідних куточків є Чорноморський біосферний заповідник (ЧБЗ), перед яким держава ставить не тільки охоронні і збережувальні завдання, а й науково-досліджувальні. Основні завдання заповідника визначаються Законом України «Про природно-заповідний фонд України», «Положенням про Чорноморський біосферний заповідник».

Одним з важливих завдань Чорноморського біосферного заповідника є проведення екологічного моніторингу, який включає спостереження, оцінку і прогноз антропогенних змін стану екосистем, що

Актуальні проблеми науки та освіти теорія, практика, сучасні рішення

забезпечує їх екологічну рівновагу. В районі заповідника це особливо стосується змін природних комплексів внаслідок впливу на них гідротехнічного і іригаційного будівництва [1].

Із вищезазначеного видно, що актуальність теми статті полягає у тому, що дослідження унікального природного комплексу має наукове, практичне та пізнавальне значення – розширюються й удосконалюються знання про особливості організації наукової, еколога – просвітницької, навчальної та екскурсійної діяльності на базі об'єктів природно – заповідного фонду України.

Матеріали і результати дослідження. Черед чотирьох біосферних заповідників України Херсонській області належать два: Асканія-Нова та Чорноморський біосферний заповідник, який в свою чергу є найбільшим у нашій державі. У грудні 1984 року рішенням ЮНЕСКО ЧБЗ включений до міжнародної мережі біосферних заповідників.[2]

Територія заповідника складається з кількох ділянок, що репрезентують різні ландшафти приморського півдня України: азонального лісостепового, азонального піщано-степового, зонального пустельно-степового, приморського солончакового. Однією із пріоритених завдань заповідника є охорона зимуючих гніздових і перелітних птахів, а також унікальних комплексів піщаних арен і спустелених степів Нижньодніпров'я.

Загальна площа заповідника становить 89129 га (у Херсонській області - 86388га, 2741 га — в Миколаївській), в тому числі - заповідної зони — 70509 га.

Берегові лінії ЧБЗ мають загальну довжину 489 км. Природно-територіальні й природно-аквальні комплекси заповідника є природними, типовими й репрезентативними для нашого регіону.

Більше 80% загальної площі заповідника представлені акваторіями Тендрівської (східна частина) і Ягорлицької заток Чорного моря й кілометровою смугою морської акваторії уздовж коси Тендра. До складу заповідника входить 14148 га суші, у тому числі, 6 материкових ділянок: Волижин ліс, Солонозерна, Івано-Рибальчанська на Кінбурнському півострові, ділянки приморського степу Ягорлицький Кут, Потіївська та Потіївська Стрілка, і понад 20 островів материкового й акумулятивного походження: Бабин, Смалений, Орлів, Тендра, Єгипетські, Кінські, Довгий, Круглий.

Актуальні проблеми науки та освіти теорія, практика, сучасні рішення

Чорноморський біосферний заповідник простягається уздовж північного узбережжя Чорного моря від південного берега Дніпро-Бузького лиману до східного берега Тендрівської затоки. За адміністративним розподілом територія заповідника відноситься до Голопристанського району Херсонської області й, частково, до Очаківського району Миколаївської області. Уявлення про географічне положення заповідника дає уяву рис.1.1.

Рис.1.1 Географічне розміщення заповідника

У складі земель заповідника 6 материкових ділянок: Волижин ліс, Солонозерна, Івано-Рибальчанська (розташовані на піщаних аренах Кінбурнського півострова), Ягорлицький Кут, Потіївська та Потіївська стрілка (ділянки приморського степу) і понад 20 островів материкового і аку-

мулятивного походження: Бабин, Смалений, Орлов, Тендра, Єгипетські, Кінські, Довгий, Круглий та ін.. Берегова лінія суходільних ділянок заповідника має сумарну довжину більш ніж 500 км.[3]

Рельєф заповідника рівнинний з численними зниженнями уздовж моря. Незначні підвищення слабо хвилясті. Для морського узбережжя є характерним літоральний вал з піску та черепашок. Піщані арени являють собою чергування бугрів 3-5 м заввишки із западинами. Піски підстеляються вапняками. Аренні і приморські піски - відносно молоді і дуже динамічні структури. Різноманітність їх тваринного і рослинного світу, високий ендемізм, геоморфологічна та ландшафтна унікальність висувають їх у раритети європейського рівня.[4]

У заповіднику зберігається п'ять основних типів природних комплексів: реліктовий азонльний піщаний лісостеп (3 ділянки, 5600 га), зональний варіант приморського галофітного степу (2 ділянки, 6705 га, у тому числі цільний масив 5550 га), острівні комплекси з колоніальними

Актуальні проблеми науки та освіти теорія, практика, сучасні рішення

поселеннями водоплавних і близьководних птахів, природно-аквальні комплекси мілководних морських заток (66928 га), а також природні комплекси прибережних смуг (літоральні), загальною протяжністю до 500 км.

У флорі ЧБЗ налічується близько 700 видів вищих рослин, 20 із яких занесено до Червоної книги України та Європейського червоного списку. Серед них: береза дніпровська, ковила дніпровська, жовтозілля дніпровське, астрагал дніпровський, тюльпан Шренка, волошка короткоголова, сон чорніючий, холодок прибережний, зозулинці та ін. (рис.1.2)

Рис.1.2 Волошка короткоголова та Сон чорніючий

На території заповідника є ліси чагарники, степи, луки, прибережно-водна і водна рослинність, солончаки. Три формації занесено до Зеленої книги України, а саме: формацію берези дніпровської, ковили дніпровської та волосистої. Флора судинних рослин нараховує 728 видів, мохоподібних — 61, водоростей - 105, лишайників - 88, грибів - 172. В біофлорі є ряд рідкісних і зникаючих видів. Це печіночний мох, бореальний вид *Sephaloziella divaricata*, рідкісний неморальний вид *Dicranowesia cingata* місцезнаходження якого тут є єдине в степовій зоні.

На лісостепових ділянках - Івано-Рибальчанській (3104 га), Соленоозерній (2293 га) і Волижин ліс (203 га) - охороняються рідкісні природні комплекси нижньодніпровських пісків, представлені мозаїкою піщаних степів, лук та невеликих гайків (колків) з дуба звичайного, ендемічної берези дніпровської, груші звичайної, заростей степових чагарників, а також болотної і солончакової рослинності навколо озер і заток.

Реліктові лісові колки є залишками давньої Гілеї - лісового краю пониззя Дніпра, описаної у V ст. до н. е. Геродотом. Справжньою перлиною заповідника є Тендрівська коса, яка вузькою смугою пісків

Актуальні проблеми науки та освіти теорія, практика, сучасні рішення

протягнулася на 80 км. Давні греки називали її «Ахіллесовим шляхом». У ті часи на ній стояв храм, присвячений Ахіллесу. На косі зростають багато ендемічних видів, у тому числі видів з вузьким ареалом. Вони ніде більше у світі не зустрічаються і тому занесені до Червоної книги України та Європейського червоного списку видів, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі. До таких видів відносяться люцерни тендрівська і морська, перлівка золотолускова та інші.

Зональні типчаково-полинові пустельні приморські степи поширені на ділянках Потіївська (1064 га) і Ягорлицький Кут (840 га). Тут степові ділянки межують з великими ділянками приморських солончаків, що займають плоскі пониження із засоленими ґрунтами.

На території заповідника зустрічається близько 60 видів ендемічних рослин (рис. 1.3), як вузьколокальних ендемів (береза дніпровська, ковила дніпровська, жовтозілля дніпровське, козельці дніпровські, чебрець дніпровський, астрагал дніпровський тощо), так і більш широкоареальних ендемів - представників самофітно-степових, галофітних та лучних комплексів (ковила Лессінга, тюльпан Шренка, волошка короткоголова, піщанка Зола, сон чорніючий, холодок прибережний, зозулинець болотний, запашний розмальований та салеповий і ін.). [5]

Рис.1.3 Ковила дніпровська та астрагал дніпровський

Фауна ЧБЗ нараховує 47 видів ссавців, 305 видів птахів, 9 — плазунів, 9 - земноводних, 2715 - комах, павуків — (на Івано-Рибальчанській ділянці - 175, Солонозерній — 168, Потіївській — 86, Волижиному лісі — 82), 100 — кліщів- паразитів хребетних тварин, 10 - корененіжок, 10 — губок, 2 — акти-ній, 68 - багатоцетинкових червів, 64 - ракоподібних, 62 — м'якунів, 5 — асцидій, 1 - турбеларій. До Червоної книги України занесено 69 видів тварин.

Заповідний режим протягом декількох десятирічч сприяв збереженню на території заповідника багатой та цікавої за складом фауни

Актуальні проблеми науки та освіти теорія, практика, сучасні рішення

безхребетних тварин. По неповним даним тут налічується біля 4 тисяч видів комах, біля 30 видів павуків, 25 видів наземних молосків і біля 100 видів кліщів, що паразитують на хребетних тваринах.

Заповідник відіграє важливу роль у збереженні рідкісних птахів, які становлять близько 18,7 % його видового складу. Він є центром гніздування таких рідкісних видів, як кулик-сорока, морський зуйок, гага звичайна, ходуличник, крохаль довгоногий, реготун чорноголовий (рис. 1.4). Менш численними є орлан-білохвіст, дрохва, пелікан рожевий та інші. Віднедавна на території ЧБЗ почали гніздватися баклан великий та біла чапля мала.

Рис. 1.4 Орлан-білохвіст та гага звичайна

Серед рідкісних комах у заповіднику зустрічаються емпуза піщана, жук-олень, дибка степова, скарабей священний, бражник мертва голова, білянка Зегрис, прозерпіна тощо. Із плазунів до Червоної книги України занесено полозів жовточеревого та мідянку чотиризмугу, гадюку степову; із ссавців - вечірницю малу, борсука, видру річкову, мишівку степову, всі три види дельфінів, тюленя-монаха, що став з'являтися останніми роками, та інших; з риб - білугу чорноморську, лосося чорноморського, коника морського, півня морського, судака морського та лаврака (рис. 1.5). Цей дуже короткий перелік засвідчує, що територія Чорноморського біосферного заповідника є унікальним природним комплексом папевропейського рангу. І зберегти цю перлину Північного Причорномор'я для прийдешніх поколінь є покликанням його співробітників.[6]

Рис. 1.5 Видра річкова

Висновки. Чорноморський біосферний заповідник є найбільшим морським заповідником держави, одним із найстаріших та найбільш цінних в Україні. Значна кількість рідкісних та ендемічних видів визначає величезну цінність гено- та ценофонду екосистем, що охороняються. Заповідник займає ключове положення, перш за все для охорони місць гніздування, міграцій та зимівлі навколотоводних птахів Причорномор'я, і має надзвичайне Європейське і світове значення для збереження і відтворення їх популяцій.

Чорноморський біосферний заповідник забезпечив збереження до цього часу унікальних еталонних фрагментів причорноморського степу, піщаного лісостепу, прибережних екосистем. Це найбільший за площею заповідник України. Він є природним еталоном водно-болотних угідь північного узбережжя Чорного моря.

Район Чорноморського заповідника являє собою цілий комплекс заповідних територій, який, окрім біосферного резервату, включає заказник, природний парк та комплекс ботанічних територій різного рівня. Різноманітність ландшафтів: невеликі острови та піщані коси, дубові ліси і березові гаї на пісках, безмежні солончаки, сотні соляних озер та значна кількість птахів у всі пори року.

Актуальні проблеми науки та освіти теорія, практика, сучасні рішення

Література

1. Сучасний стан і майбутні перспективи природно-заповідного фонду України [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://pidruchniki.ws/15341220/ekologiya/suchasniy-stan-maybutni-perspektivi-prirodno-zapovidnogo-fondu-ukrayini>
2. Чорноморський біосферний заповідник [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://ukrainaincognita.com/khersonska-oblast/goloprystanskyi-raion/chornomorskyi-biosfernyi-zapovidnyk>
3. Чорноморський біосферний заповідник [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://xreferat.ru/112/1231-1-chornomors-kiiy-b-osferniiy-zapov-dnik.html>
4. Чорноморський біосферний заповідник [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://7chudes.in.ua/node/9337>
5. Екологія Херсонщини [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.library.kherson.ua/young/eco/18.htm>
6. Біосферні заповідники [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://otherreferats.allbest.ru/geography/00157480_0.html

Актуальні проблеми науки та освіти теорія, практика, сучасні рішення